

PHASELIS

Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi
Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies

Volume I (2015)

Halûk Perk Müzesi: Kyzikos ile Hadrianea'dan Yeni Yazıtlar

*New Inscriptions from Cyzicus and Hadrianea at Halûk Perk
Museum*

Hüseyin Sami ÖZTÜRK

*PHASELIS: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcı-
lara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan
izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makale-
lerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

PHASELIS: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli elektronik (online) bir
dergi olup değerlendirme süreci biten makaleler derginin web sitesinde (journal.phaselis.org) yıl
boyunca ilgili sayının içinde (Volume I: Ocak-Aralık 2015) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla
ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Makale Künyesi H. S. Öztürk, "Halûk Perk Müzesi: Kyzikos ile Hadrianea'dan Yeni Yazıtlar". *Phaselis* I (2015) 191-
197. DOI: 10.18367/Pha.15009
Kabul Tarihi: 11.04.2015 | Online Yayın Tarihi: 27.06.2015

Editörya Phaselis Research Project
www.phaselis.org

Halûk Perk Müzesi: Kyzikos ile Hadrianea'dan Yeni Yazıtlar

New Inscriptions from Cyzicus and Hadrianea at Halûk Perk Museum

Hüseyin Sami ÖZTÜRK*

Öz: Makalede, Halûk Perk Müzesi koleksiyonu içinde yer alan 4 yeni yazıt tanıtılmaktadır: 1: Marcus Memmius Prophetes, Kindyrenoi Köyü Halkı'na stel diyor; 2: Gladyatör Amarantos'un Mezarı; 3: Apollonios (ile) Andronikos'un Mezarı; 4: Attylene Doksa'nın Mezarı. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen yazıtlar Balıkesir'de bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: Mysia · Kyzikos · Kindyrenoi · Phrygia · Hadrianea · Yazıt · Gladyatör · Şahıs İsimleri

Abstract: This essay presents four unpublished inscriptions held in the collection of the Halûk Perk Museum in Istanbul; 1: Votive of Marcus Memmius Prophetes for People of Kindyrenoi; 2: The grave of the gladiator Amarantos; 3: The graves of Apollonios (and) Andronikos; 3: The grave of Attylene Doksa. These inscriptions dating from the Roman Imperial Period were collected from Balıkesir.

Keywords: Mysia · Cyzicus · Kindyrenoi · Phrygia · Hadrianea · Inscription · Gladiator · *Anthroponyms*

Makalede, Halûk Perk Müzesi koleksiyonu içinde yer alan ve buluntu yerleri Balıkesir olan 4 yeni yazıt tanıtılmaktadır. Bu yazıtlardan ilk üç tanesi buluntu yerlerinden dolayı Kyzikos antik kentine aittir. Sonuncu yazıt ise, Balıkesir İli Dursunbey İlçesi'nden gelmiştir. Adı geçen ilçe antikçağda bir Phrygia kenti olan Hadrianea sınırları içinde yer almaktadır¹.

1. Marcus Memmius Prophetes, Kindyrenoi Köyü Halkı'na Stel Diyor

Mermerden, dikdörtgen biçimli, üçgen alınlıklı, yedi parçaya ayrılmış bir stel. Stelin üstündeki alınlığın ortasında *phiale* ile köşelerde rozet motifleri yer almaktadır. Alınlığın hemen altında, çukurlaştırılmış alanın ortasında bir büst ile onun sağında *khiton* giymiş, elinde bir asa ile ayakta tasvir edilmiş kadın; gene büstün sağında ise başı örtülü, sağ elinde bir asa tutan erkek kabartması bulunmaktadır.

Buluntu Yeri: Bandırma Civarı (Kyzikos). Haluk Perk Müzesi deposunda yer almaktadır (HPM envanter no 68).

Ölçüler: Y: 140 cm.; G: 69 cm.; D: 25 cm.; HY: 2-2,5 cm.

Kayıt: H. S. Öztürk; Foto: A. Töleğen (HPM Koleksiyonu Arşivi); Kalıp: –

Tarih: M.S. I-II. yüzyıl.

[ἐπί] Γαίου Ἰουλίου Λογγεῖνου ἱππαρχέω,

2 ὑπὲρ τῆς τῶν Σεβαστῶν διαμονῆς

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul. hsoztrk@yahoo.com

¹ Yazıtları yayınlamama izin veren Sayın Halûk Perk'e teşekkür ederim.

ἐπαγγειλάμενος

4 Μάρκος Μέμμιος Προφήτης

τὴν στήλῃν κωμήταις

6 τοῖς ἐν Κινδυρήνοις κατοικοῦσιν.

Gaius Iulius Longinus'un hipparkhos'luğu zamanında, Marcus Memmius Prophetes söz vermiş olduğu üzere bu steli imparatorların selameti için Kindyrenoi'da oturan köy halkı için (dikti).

1. Γάϊος Ἰούλιος Λονγίνος adı Kyzikos'tan ilk kez belgelenmekte olup, taşıdığı *tria nomina*'dan ötürü bir Roma vatandaşıdır. Longinus, taşıdığı *Gaius Iulius* isminden ötürü, Roma vatandaşlık hakkını başta Caesar olmak üzere Augustus, Caligula veya *Iulius cognomen*'ini taşıyan valiler aracılığıyla almış olmalıdır². *Asia Eyaleti*'nden bilinen *Gaius Iulius* ile başlayan Romalı vatandaşlar için bk. Holtheide 1983, 242–274. Bu adın Latince formu olan *Gaius Iulius Longinus*'a ise, Mauretania Tingitana/Volubilis'te bir adak (AE 1955, 208 [B] = AE 1985, 989d) ile Moesia Superior/Scupi'de M.S. 71–130 arasına tarihlenen bir mezar yazıtında (IMS VI 52 = CIL III 8197) rastlanmaktadır. Kyzikos'tan bilinen diğer *Longinus*'lar için ayrıca bk. LGPN VA s.v. “Λογγίνος”.

2. ὑπὲρ τῆς τῶν Σεβαστῶν διαμονῆς ifadesi için ayrıca bk. *IGBulg* III. 1 1452.

4. Μάρκος Μέμμιος adında birisi Gn. Pompeius'un *quaestor*'u olarak görev yapmıştır. Bu isim Ephesos'tan (*I.Ephesos* IV 1005); Latince formu olan *Marcus Memmius* şekli ise, Roma (AE 1977, 154 = AE 1993, 404 = AE 1995, 113); Liguria/Regio IX'daki Marene (*CIL* V 7632) ve Numidia/Lambaesis'ten (AE 2010, 1828) bilinmektedir. Μάρκος Μέμμιος Προφήτης'in ataları vatandaşlık hakkını bu kişiden almış olmalıdır.

6. Κινδυρήνοι: Bu yerleşim adı Mysia'da ilk kez belgelenmektedir. Bu yerleşimin başka bir varyantı olması muhtemel Κινδυρεου (*dativus* formunda) adlı yerleşim, Laodikeia Katakekaumene'nin egemenlik alanından bilinmektedir³. Lykaonia'daki bir yazıtta ise Γουνδουρι(αείτης?) adı geçmektedir⁴. Yazıtın editörü, Γουνδουριαείτης'in Κουνδουριαείτης isimli bir topluluk adı olduğunu ve bunun *Kindyreou* yerleşimi ile bağlantılı olabileceğini düşünmektedir. Phrygia Tyriaion'da da bulun-

² Dönmez-Öztürk 2010, 52 vd.

³ Δ | ΛΥΠΠ | ξενου Ἰου||⁴λιανοῦ Τιν|νίου πρεσβυ(τέρων) | πατρι Σκιν|δυρεου ||⁸ ἡτερ{οσ}οισσόω ἀ|συλάτ[η]τ[ι] | ἀνέστησεν ||¹² τὸν τίτλον | Αἰλ(ία) Μίκη | ἡ σύνβιος ἀυ|τοῦ ἅμα Αἰλ(ίῳ) ||¹⁶ Σακέρδονι | γανβρῶ και | Αἰλ(ία) Δονία | θυγατρ[ι] ||²⁰ μνήμης χάρ[ι]ν (Laminger-Pascher 1984, 35–37 no. 32 = SEG 34, 1353). Drew-Bear yazıtı yeniden değerlendirmiştir. Söz konusu yazıtın satır 3–10 arası için şu önerileri getirmektedir: ... Ἰου||⁴λιανοῦ τιμίου πρεσβυ(τέρου) | πατρις Κιν|δυρεου ἦνπερ Θεὸς ||⁸ εἰς ἔῶνα | φυλάττει ... (Drew-Bear 1987, 611–612 = SEG 37, 1240). Bu yerleşim hakkında ayrıca bk. TIB VII s.v. “Kindyria”. Antik yerleşimin bulunduğu yerdeki köy de günümüze kadar Kindiras olarak adını korumuş; yakın zamanlarda ise, Demiroluk'a çevrilmiştir.

⁴ Ἐνθα [κ]ατάκιτε | Στέφανος ὁ εὐλαβ(έστατος) | ἀρχιδιάκ(ονο)[ς] Γουνδ||⁴ουρι(αείτης?) + (MAMA XI 385).

muş bir başka yazıtta da gene Κινδυριαεΐτης *ethnikon'*una rastlanmaktadır⁵.

2. Gladyatör Amarantos'un Mezarı

Mermerden üçgen alınlıklı, köşe akroterli, alt kısmı kırılmış bir mezar steli. Alınlığın ortasında rozet yer almaktadır. Stelin üzerinde, karşılıklı döğüşen iki gladyatör kabartması yer almaktadır. Sol taraftaki gladyatör bir *tridens* taşımakta; sağdaki gladyatör ise *secutor'*lara özgü uzun bir kalkan ve miğfer taşımaktadır. Dört satırdan oluşan yazıtın ilk satırı çerçevenin üzerinde, geri kalan satırlar ise çerçevenin içinde yer almaktadır.

Buluntu Yeri: Erdek Civarı (Kyzikos). Haluk Perk Müzesi deposunda yer almaktadır (HPM envanter no 67).

Ölçüler: Y: 49 cm.; G: 41 cm.; D: 10 cm.; HY: 1,8–2,2 cm.

Kayıt: H. S. Öztürk; Foto: A. Töleğen (HPM Koleksiyonu Arşivi); Kalıp: –

Tarih: M.S. II. yüzyıl.

Εὐτυχίς Ἀμαράντω, φί-
2 λω, μν-
<ή>μης χά-
4 ριν.

Eutykhis, dostu Amarantos için anısı dolayısıyla
(bu mezar stelini yaptırdı).

1 Εὐτυχίς adı Mysia'daki Miletoupolis'ten bilinmektedir (*I.Kyzikos* 214). Bu adın Küçük Asya'da görüldüğü diğer örnekler için ayrıca bk. *LGPN* VA; VB s.v. "Εὐτυχίς".

§ Ἀμάραντος, Hellençe "solmayan"; Latince *amarantus* olarak ise "asla solmayan çiçek" anlamlarına gelmektedir⁶. Küçük Asya'da bazı gladyatörlerin bu ismi taşıdığı bilinmektedir. Bu konudaki yazıtlar için bk. Tralleis (*I.Tralleis* 103 = Polat-Öğüt 2006, 116, EP.7.202); Ephesos (*I.Ephesos* IV 1174 = Polat-Öğüt 2006, 86, EP.5.63); Smyrna/Ionia (*I.Smyrna* 415 = Polat-Öğüt 2006, 99, EP.5.128).

Ἀμάραντος ismi ayrıca, Kyzikos'tan (Merkelbach – Schwertheim 1983, 147–154 = *SEG* 33, 1056) ve Mysia Bölgesi'ndeki Kadıköy (*I.Kyzikos* 393) ile Stratonikeia-Hadrianopolis kentlerinden de (Malay 1999, 27 vd. no. 8 = *SEG* 49, 1779) bilinmektedir. Küçük Asya'da görüldüğü diğer örnekler için ayrıca bk. *LGPN* VA; VB s.v. "Ἀμάραντος".

Kıyafetlerinden ötürü soldaki gladyatör *secutor*, sağdaki gladyatör ise, *retarius* olmalıdır⁷.

3. Apollonios (ile) Andronikos'un Mezarı

Mermerden, sol üst köşesi kırılmış, dikdörtgen biçiminde bir mezar steli. Stelin üzerinde cenaze ziyafeti sahnesi (Totenmahl) yer almaktadır. Stelin cephesi ile sağ tarafında bir *kline'*ye uzanmış iki erkek figürü ile sol köşede oturur pozisyonda, omzundan yukarı kırık, üzerinde *khiton* giymiş kadın figürü bulunmaktadır. Ortada ise, ziyafet sofrası ile her iki köşede ayakta hizmetçiler bu-

⁵ Μαρμας Μενελάου Κινδυριαεΐτης οἰκοῦντος ἐν Λαγείνοις Μητρὶ Ἀνδερηνῆ κατὰ κέλευσιν (Calder 1932, 46 no. 13 = *MAMA* VII 106 = *I.SultanDağ* 381 = Thonemann 2008, 43 dn. 3).

⁶ Liddell – Scott 1996¹⁰, 77.

⁷ Bu konu hakkında bk. Polat-Öğüt 2006, 39 vd.

lanmaktadır. Yazıt harf karakterinden ötürü, Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmektedir: Π'nin sağ ayağı diğer ayağına göre daha kısadır.

Buluntu Yeri: Erdek Cıvarı (Kyzikos). Halûk Perk Müzesi deposunda yer almaktadır. (HPM envanter no 66).

Ölçüler: Y: 58 cm.; G: 50 cm.; D: 13 cm.; HY: 1,2-1,7 cm.

Kayıt: H. S. Öztürk; Foto: A. Töleğen (HPM Koleksiyonu Arşivi); Kalıp: –

Tarih: M.Ö. I. yüzyıl sonu.

Ἀπολλώνιος Μοσχίωνος,
Ἀνδρόνικος Ἀπολλωνίου.

*Moskhion oğlu Apollonios (ile) Apollonios
oğlu Andronikos (burada yatıyor).*

Mezar sahipleri, yazıttan da anlaşılacağı üzere baba ve oğuldur: İlk satırda baba Apollonios'un; ikinci satırda ise O'nun oğlu Andronikos'un adları yer almaktadır.

4. Attylene Doksa'nın Mezarı

Mermere yakın bir taştan, dikdörtgen biçimli, sol alt köşesinden kırılmış bir mezar steli. Stelin üzerinde cenaze ziyafeti sahnesi yer almaktadır. Sağda *kline*'ye uzanmış, sağ elinde çelenk, sol elinde ise *phiale* tutan erkek figürün karşısında sol köşede oturur pozisyonda, *khiton* giymiş, sol eli yukarıda, eliyle başörtüsünü tutan kadın figürü; ortada ise ziyafet sofrası bulunmaktadır. Ancak her iki figürün de yüzü tahrip olmuştur. Sol alt köşede ayakta, cepheden bakan küçük bir kadın hizmetli figürü yer almaktadır. Yazıt iki satırdan oluşmakta olup, ikinci satır, sol köşede silme üzerinde yer almaktadır.

Buluntu Yeri: Balıkesir İli, Dursunbey İlçesi, Gölcük Köyü(?) (= Hadrianeia).

Halûk Perk Müzesi deposunda yer almaktadır. (HPM envanter no 64).

Ölçüler: Y: 62 cm.; G: 48 cm.; D: 14,5 cm.; HY: ca. 1,5 cm.

Kayıt: H. S. Öztürk; Foto: A. Töleğen (HPM Koleksiyonu Arşivi); Kalıp: –

Tarih: M.S. II. yüzyıl.

Ἀττυληνὴ Δόξα ν Κόιντος Λόλλιος Σεύθας·
2 ζῆ.

Quintus Lollius Seuthas (kendisi hala) hayatlayken (bu mezar stelinin) Attylene Doksa için (yaptırdı).

1. Ἀττυληνὴ adı Byzantion'dan M.Ö. II-I. yüzyıla tarihlendirilen bir mezar yazıtından bilinmektedir (Firatlı 1966, 192 no. 229 = SEG 24, 750 = I.Byzantion 233 = SEG 50, 663).

Ş Δόξα adı, Hadrianeia'da ilk kez görülmektedir. Küçük Asya'da görüldüğü örnekler için ayrıca

bk. *LGPN* VA; VB s.v. “Δόξα”. Ayrıca Ikonium/Lykaonia’da da bilinmektedir (McLean 2002, 45, 127 = *SEG* 52, 1458).

1. Bir Thrak adı⁸ olan Σεύθαξ ismi Hadrianea’da ilk kez belgelenmektedir. Σεύθαξ ismi daha çok Hellas ve Trakya’dan bilinmektedir (*LGPN* I; IIIA; IIIB s.v. “Σεύθαξ”). Bu adın bir başka formu olan Σεύθηξ ise komşu bölge olan Mysia’daki Kyzikos’tan belgelenmiştir (*I.Kyzikos* 399; Cremer 1991, 195). Σεύθηξ adının Küçük Asya’dan bilinen örnekleri için bk. *LGPN* VA; VB s.v. “Σεύθηξ”. Hellas ve Trakya’dan örnekler için ise bk. *LGPN* I; IIA; IIIA; IIIB; IV s.v. “Σεύθηξ”; Dana 2014 s.v. “Seuthes, Seuthens, Seutes, Σευθηξ, Σευθαξ, Σευθος, Σευτης, Swtws, Swtws”. Bu isim için ayrıca bk. Detschew 1957, 434–437.

Quintus Lollius Urbicus adında birisi Hadrianus Dönemi’nde Asia Eyaleti *legatus proconsulis*’i olarak görev yapmıştır⁹. Gene Quintus Lollius Aniens adında *tribunus militum* olan bir başka Romalı, Troas’taki bir mezar yazıtından bilinmektedir (*CIL* III 388). Bizim yazıtımızda adı geçen Κόϊντος Λόλλιος Σεύθαξ adlı kişi ise, Roma vatandaşlık hakkını olasılıkla Quintus Lollius Urbicus’tan almış olmalıdır.

⁸ Bu isim için bk. Duridanov 1981, 32.

⁹ Bk. *PIR* V s.v. “Q. LOLLIVS VRBICVS”.

BİBLİYOGRAFYA

- AAMI *Annual of the Archaeological Museums of Istanbul.*
- AE *L'Année Épigraphique.* Paris.
- AJA *American Journal of Archaeology.* New York.
- BalkE *Academie Bulgare des Sciences Linguistique Balkanique.*
- Calder 1932 W. M. Calder, "Inscriptions of Southern Galatia". *AJA* 36/4 (1932) 452–464.
- CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum.*
- Cremer 1991 M. Cremer, *Hellenistisch-Römische Grabstelen im Nordwestlichen Kleinasien, 1: Mysien.* Bonn 1991.
- Dana 2014 D. Dana, *Onomasticon Thracicum: Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine orientale, Mésies, Dacie et Bithynie.* Athènes 2014.
- Dönmez-Öztürk 2010 F. Dönmez-Öztürk, *Lykia Bölgesi'nde Roma Vatandaşlık Hakkı Verme Politikası* (Principatus'un Başlangıcından M.S. 212'ye Kadar). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul 2010.
- Detschew 1957 D. Detschew, *Die Thrakischen Sprachreste.* Wien 1957.
- Drew-Bear 1987 T. Drew-Bear, "Review of Laminger-Pascher 1984". *Gnomon* 59 (1987) 604–614.
- Duridanov 1981 I. Duridanov, "Die Thrakischen Personennamen Bithynien". *BalkE* XXIV/1 (1981) 31–42.
- EA *Epigraphica Anatolica. Zeitschrift für Epigraphik und Historische Geographie Anatoliens.* Bonn.
- Firatlı 1966 N. Firatlı, "Annexe au livre sur 'Les stèles Funéraires de Byzance Gréco-Romaine'". *AAMI* XIII/XIV (1966) 188–209.
- Holtheide 1983 B. Holtheide, *Römische Bürgerrechtspolitik und Römische Neubürger in der Provinz Asia.* Freiburg 1983.
- I.Byzantion *Die Inschriften von Byzantion, Teil I: Die Inschriften.* Ed. A. Łajtar. Bonn 2000.
- I.Ephesos IV *Die Inschriften von Ephesos, Teil IV: Nr. 1001–1455 (Repertorium).* Eds. D. Knibbe – R. Merkelbach. Bonn 1980.
- I.Smyrna *Die Inschriften von Smyrna, Teil I: Grabinschriften, Postume Ehrungen, Grabepigramme.* Ed. G. Petzl. Bonn 1982.
- I.Tralleis *Die Inschriften von Tralleis und Nysa, Teil I: Die Inschriften von Tralleis.* Ed. F. B. Poljakov. Bonn 1989.
- IGBulg III.1 *Inscriptiones Graecae in Bulgaria Repertae, Vol. 3.1: Inscriptiones inter Haemum et Rhodopem Repertae: Fasciculus Prior: Territorium Philippopolis.* Ed. G. Mihailov. Sofia 1961.
- I.Kyzikos *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung, Teil 1: Die Grabtexte.* Ed. E. Schwertheim. Bonn 1980.
- IMS VI *Inscriptions de la Mésie Supérieure, Vol. 6: Scupi et la Région de Kumanovo.* Ed. B. Dragojević-Josifovska. Belgrade 1982.
- I.Sultan Dağ *The Inscriptions of the Sultan Dağı I: (Philomelion, Thymbrion/Hadriapolis, Tyriaion).* Ed. L. Jonnes. Bonn 2002.
- Laminger-Pascher 1984 G. Laminger-Pascher, *Beiträge zu den Griechischen Inschriften Lykaoniens.* Wien 1984.
- LGPN I *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume I: The Aegean Islands, Cyprus, Cyrenaica.* Eds. P. M. Fraser – E. Matthews. Oxford 1987.
- LGPN IIA *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume IIA: Attica.* Eds. M. J. Osborne – S. G. Byrne. Oxford 1994.
- LGPN IIIA *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume IIIA: The Peloponnese, Western Greece, Sicily and Magna Graecia.* Eds. P. M. Fraser – E. Matthews. Oxford

- 1997.
- LGPN IIIB *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume IIIB: Central Greece from the Megarid to Thessaly.* Eds. P. M. Fraser, E. Matthews – R. W. V. Catling. Oxford 2000.
- LGPN IV *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume IVA: Macedonia, Thrace, Northern Regions of the Black Sea.* Eds. P. M. Fraser – E. Matthews. Oxford 2005.
- LGPN VA *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume VA: Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia.* Ed. T. Corsten. Oxford 2010.
- LGPN VB *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume VB: Coastal Asia Minor: Caria to Cilicia.* Eds. J.-S. Balzat, R. W. V. Catling, É. Chiricat, F. Marchand – T. Corsten. Oxford 2013.
- Liddell – Scott 1996¹⁰ H. G. Liddell, R. Scott, *A Greek – English Lexicon.* Oxford 1996¹⁰.
- Malay 1999 H. Malay, *Researches in Lydia, Mysia and Aiolis.* Wien 1999.
- MAMA *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Volumes I-IX.* Ed. W. M. Calder et al. London 1929-1988.
- McLean 2002 B. H. McLean, *Greek and Latin Inscriptions in the Konya Archaeological Museum,* Ankara 2002.
- Merkelbach – Schwertheim 1983 R. Merkelbach – E. Schwertheim, “Die Inschriften der Sammlung Necmi Tolunay in Bandırma (Teil II): Das Orakel des Ammon für Kyzikos”. *EA* 2 (1983) 147–154.
- NC *The Numismatic Chronicle.*
- PIR *Prosopographia Imperii Romani.*
- Polat-Öğüt 2006 S. Polat-Öğüt, *Principatus Dönemi Küçük Asya'sında Gösteriler.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara 2006.
- SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum.*
- Thonemann 2008 P. Thonemann, “Cistophoric Geography: Toriaion and Kormasa”. *NC* 168 (2008) 43–60.
- TIB VII *Tabula Imperii Byzantini, VII: Phrygien und Pisidien.* Eds. K. Belke – N. Mersich. Vienna 1990.